

Jobbágy Zoltán – Porkoláb Imre –
Bakos Csaba Attila – Komjáthy Lajos – Mező András –
Czeplédi Mihály – Farkas Sándor – Sztankai Krisztián

A Jó Állam – Hatékony Haderő

A Ludovika Kutatócsoport összesített kutatási jelentése¹ – 1. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2018.28.1.58

A kutatócsoport koalitív módszerrel, a vonatkozó nemzetközi elméletekből kiindulva, hangsúlyt a hatékony haderőre helyezve, a hadelmélet és hadviselés terén bekövetkezett változásokat maximálisan figyelembe véve folytatott kutatótevékenységet. Kiemelt figyelmet fordított a civil-katonai együttműködés, a fegyveres erők, valamint a rendvédelmi szervek, és nemzetbiztonsági szolgálatok együttes tevékenysége vizsgálatára. A kutatócsoport tevékenysége egyértelművé tette, hogy a modern hadelméletnek a nem katonai tényezőkkel és szereplőkkel is számolni kell és bizonyította, hogy ez közelebb viszi a hagyományos értelemben vett hadelméletet, hadművészetet és hadviselést a közös civil-katonai kutatásokhoz.

A folyamatosan változó biztonsági környezet újból és újból kihívások elé állítja az államot és benne a hadsereget. A globalizált világ állandóvá vált társadalmi és gazdasági megrázkódtatásai, a növekvő biztonsági kockázatok és egyéb bizonytalanságok az államot, a kormányzatot és a hadsereget is rendkívüli feladatokkal szembesítik.²

1 A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

The work was created in commission of the National University of Public Service under the priority project KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 titled „Public Service Development Establishing Good Governance” in the Ludovika Research Group.

Das Werk wurde im Rahmen des Prioritätsprogramms mit Identitätsnummer

KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 mit dem Titel „Entwicklung des Öffentlichen Dienstes gerichtet auf Gute Regierungsführung” in der Ludovika Forschungsgruppe fertiggestellt.

2 Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégia 2016–2020, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016, p. 34.

A közérdeket érvényesítő közszolgálatnak, a jó és stabil kormányzásnak, benne a jól felszerelt és kiképzett haderővel korszerű tudományos ismeretekre és felsőfokú képzésre kell épülnie. A Nemzeti Közszolgálati Egyetem 2016–2020 közötti időszakra vonatkozó Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája fő kutatási prioritásként határozta meg az új környezeti kihívások, az állam és a jó kormányzás, valamint az egyes hivatásrendek tevékenységének tudományos vizsgálatát.³ A Jó Állam – Hatékony Haderő Ludovika Kutatócsoport (2016/64/NKE-HHK) kutatási céljai a megkezdett fejlesztésekből kiindulva, a fenntartói igényeket figyelembe véve, a hazai és nemzetközi, felsőoktatási és közszolgálati stratégiai környezet szem előtt tartásával lettek meghatározva. A kutatócsoport tevékenysége beleillik a hadtudományi kutatások nemzetközi térben tapasztalható főirányába, amelyek a műveletek megtervezése, megszervezése és végrehajtása során az együttműködési képesség növelése, a többnemzetiség tartalmi elemeinek meghatározása, valamint az összhaderőnemi jelleg erősítésének irányába mutatnak.⁴

A kutatócsoport létrehozásának célja az volt, hogy a rendelkezésre álló 12 hónap időtartam alatt olyan szellemi tudásközpontként működjön, amely koordinált tudáskoncentráció elve mentén végez tudományos kutatásokat. A szervezeti egységnek nem minősülő, határozott ideig működő kutatócsoport a szövetségi összhaderőnemi műveletek témakör kiemelt kutatásával szándékozott tudományos eredményeket elérni. A hadelmélet és a hadviselés terén bekövetkezett változásokat maximálisan figyelembe véve, a vonatkozó kutatások tematikájának változásaival, vizsgálati körének szélesedésével összhangban a kutatócsoport kiemelt figyelmet fordított a civil és katonai együttműködés, a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek és nemzetbiztonsági szolgálatok együttes tevékenysége vizsgálatára.⁵

A kapcsolódási pontok meghatározása

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégiája mellett a kutatócsoport tevékenysége szorosan kapcsolódott a Kormány 2014–2020 közötti Közigazgatási- és Közszolgáltatás-fejlesztési Stratégiájához, a Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia 2013–2020-hoz, az Alaptörvényhez, valamint a 2012-ben elfogadott Nemzeti Katonai Stratégiához.

A Kormány 2014–2020 közötti Közigazgatási- és Közszolgáltatás-fejlesztési Stratégiája külön intézkedésként fogalmazta meg a védelmi igazgatás fejlesztését (4.1.3). Ez magában foglalja a különleges jogrendre történő felkészülést, valamint a különleges jogrendi időszakok és helyzetek honvédelmi feladatainak tervezésére, szervezésére, és azok végrehajtására irányuló állami tevékenységeket.

A védelmi igazgatás honvédelmi feladatainak koordinált és hatékony végrehajtása megköveteli a Magyar Honvédség folyamatos fejlesztését, a NATO-tagországgal és a

3 Pohl Árpád: Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás. *Hadtudományi Szemle*, 2014/4, pp. 356–367.

4 Pohl Árpád: Some specific features in the logistic system of ISAF Regional Command North. *Economics and Management*, 2013/2, pp. 112–118.

5 Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégia 2016–2020, pp. 35–36.

különböző hazai szereplőkkel való együttműködést lehetővé tevő együttműködési képesség javítását.

A Nemzeti Közszerológati Egyetem létrehozásához (4.1.10) kapcsolódva a kutatócsoport a tevékenységével hozzájárult az egységes közszerológati képzések strukturális, intézményi és személyzeti feltételeinek javításához. Az átfogó megközelítés jegyében új tartalmi elemekkel gyarapította a polgári közigazgatás, a rendvédelem, a honvédelem és a nemzetbiztonsági szolgáltatók személyi állományának képzését. A közszerológati életpályák szereplői közötti együttműködést támogatva lehetővé tette a hadműveletek megtervezésére, megszervezésére és végrehajtására vonatkozó nemzetközi elméletek megismerését, az elméleteken belüli meghatározó szempontok hazai adaptálását.

A továbbképzés és kompetenciafejlesztés területén (7.2.2) a kutatócsoport a kutatás ideje alatt olyan tematikus tudásközpontként működött, amely biztosította a legújabb kutatások eredményeihez való hozzáférést. Tudományos publikációk segítségével összegyűjtötte, szintetizálta és a hazai viszonyokhoz adaptálta a közszerológati egyik meghatározó fontosságú területén keletkező tudást. Tartalommal töltötte meg a közszerológati életpályák bevezetésével összefüggő, a három hivatásrendet egyaránt érintő szakmai képzéseket, tananyagfejlesztéseket és oktatást, valamint a közszerológati integrált közös hivatásrendi szakmai gyakorlatot a közigazgatási, rendészeti és katonai felsőfokú képzés területén. A közszerológatban megvalósítandó képzési és továbbképzési rendszerben meghatározott fejlesztési iránynak megfelelően hozzájárult a belügyi, a honvédelmi és a külügyi állomány specifikus fejlesztési igényeit szolgáló képzésfejlesztés és továbbképzés megvalósításához is.⁶

A kutatócsoport tevékenysége szorosan kapcsolódott Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia 2013–2020 tudásbázisokkal kapcsolatos specifikus céljaihoz is (3.3), amelyek között kiemelkedően fontos a tudományos kutatás kérdésköre és meghatározó a különböző tudásbázisok létrehozása. A kutatócsoport kiemelkedő tudásközpontként képes volt a szakterülete nemzetközi folyamataiba bekapcsolódva színvonalas kutatói tevékenységet folytatni és a közszerféra honvédelemhez kapcsolódó innovációihoz hatékonyan hozzájárulni. A kutatócsoport lehetővé tette a tudásáramlás erősítését (3.4) is, mivel biztosította a nemzeti és a nemzetközi szereplők között a meglévő kapcsolatok erősítését, azok továbbfejlődését. Integrált innovációs szolgáltatások biztosításával pedig javította a közszerőségi-állami szektor hatékonyságát az oktatás-képzés-továbbképzés terén.

A tudásfelhasználással kapcsolatos specifikus célok (3.5) terén a kutatócsoport a magas hozzádékkel bíró, atipikusnak számító inter-, transz- és multidiszciplináris kutatások előnyben részesítésével kari/intézeti/tanszéki szinten egy innovációs ökoszisztéma létrehozásához járult hozzá. Az ökoszisztéma elemeit egyetemi oktatók, valamint nemzetközi és hazai, parancsnoki/vezetői és törzsbeosztásokban szolgáló katonatisztek képezték.⁷

6 A Kormány 2014–2020 közötti Közigazgatási- és Közszerológatás-fejlesztési Stratégiája, Miniszterelnöki Hivatal, 2014, pp. 14, 20, 66.

7 Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia 2013–2020. Nemzetgazdasági Minisztérium, 2013, pp. 30–40.

A kutatócsoport tevékenysége kapcsolódott továbbá az Alaptörvény Magyar Honvédségre vonatkozó cikkéhez, amely szerint a Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése, emellett közreműködik a katasztrófák megelőzésében, következményeik elhárításában és felszámolásában. Az alapvető feladatok sikeres végrehajtása megköveteli a NATO-tagországokkal való együttműködést lehetővé tevő képesség javítását, amely a kutatócsoport egyik fő kutatási iránya volt.⁸

A kutatócsoport Magyarország 2012-ben elfogadott Nemzeti Katonai Stratégiájával összhangban, a hadelmélet és hadviselés terén bekövetkezett változásokat maximálisan figyelembe véve, a vonatkozó kutatások tematikájának változásaival, vizsgálati körének szélesedésével összhangban kiemelt figyelmet fordított az együttműködési képesség nemzetközi dimenziója mellett annak hazai – civil-katonai együttműködés, a fegyveres erők, a rendvédelmi szervek és nemzetbiztonsági szolgálatok együttes tevékenysége – vizsgálatára is. A Nemzeti Katonai Stratégiájával összhangban a kutatócsoport alapvetésként (II/12) kezelte, hogy a biztonság összetett és elemei szorosan összefüggnek egymással. Egyértelművé tette, hogy a honvédelem ügyét nem lehet a biztonság más területeitől elválasztva, önmagában értelmezni, mivel a biztonsági kihívások kezelése túlnyúlik egyes szakminisztériumok hatáskörén, ezért összehangolt kormányzati együttműködést kíván meg.

A kutatócsoport bebizonyította (3/D/58), hogy korunk összetett katonai kihívásaira csak olyan haderő képes sikeres választ adni, amelynek állománya magas színvonalú képzésben és kiképzésben részesült, megfelelő fizikai és pszichikai állóképességgel rendelkezik, képes nemzetközi környezetben történő magas színvonalú munkavégzésre, valamint feladatai végrehajtását illetően motivált és elkötelezett. Ehhez a feladatok sikeres végrehajtására felkészítő, a kor követelményeinek megfelelő (közép- és felsőfokú) képzésekre, tanfolyamokra, kiképzésekre, gyakorlatokra, valamint a vezetők kiválasztása érdekében megfelelő kiválasztási rendszerre van szükség.

A kutatócsoport nyilvánvalóvá tette, hogy a vezetői képesség központú tisztképzésnek és az ehhez igazodó altisztképzésnek meg kell teremteniük a közszolgálati pályák közötti átjárhatóság feltételeit.

A kutatócsoport arra is felhívta a figyelmet (3/D/59), hogy a Magyar Honvédség állományában egyre inkább növekszik azok száma, akik számottevő nemzetközi tapasztalattal rendelkeznek. A Magyar Honvédség korszerűsítése során alapvető fontossággal bír a nemzetközi környezetben megszerzett tudás és tapasztalat hasznosítása.⁹

*

Jobbágy Zoltán, kutatócsoport vezető kutatási tevékenysége kiterjedt a háború biológiai vetületének vizsgálatára, a hadszínterre vonatkozó specifikus antropológiai/néprajzi ismeretek részletezésére, valamint az aszimmetria tartalmi elemeinek feltárására.

8 Magyarország Alaptörvénye. Országgyűlés Hivatala, 2011, pp. 28.

9 Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. Honvédelmi Minisztérium, 2012, pp. 5, 16.

Megállapítása szerint a bipoláris világtrend szétesését követő időszak aszimmetrikus fegyveres konfliktusai értelmezéséhez a háború hagyományos értelemben vett hadtudományi megközelítése csak szűk tudományos mozgásteret biztosít.¹⁰ Az eltelt évtizedekben a hadtudomány nyitott más tudományterületek, többek között az antropológia és a biológia irányába.¹¹

A háború és a hadviselés antropológiai vizsgálata egyértelműsítette, hogy napjaink alacsony intenzitású, irreguláris és aszimmetrikus fegyveres konfliktusai számos vonásban hasonlítanak a történelem előtti idők primitív háborúihoz.¹² Antropológiai kutatók megerősítették, hogy Clausewitznek a háború összetett és változó természetére vonatkozó megállapításai helyesek, valamint igazolták az abszolút és a valós háború között meglévő és először általa megfogalmazott tartalmi és formai különbségeket is.¹³

Felhívta a figyelmet arra, hogy az antropológia mellett népszerű a háború és a hadviselés sajátosságainak biológiai evolúciót alapul vevő megközelítése is. A NATO különböző hivatalos összhaderőnemi doktrínái tele vannak olyan kifejezésekkel, mint *konfliktus evolúció*, *hadjárat evolúció*, *evolúciós jellegű hadviselés*, *képességek evolúciója*, *szerepek evolúciója*, *evolúciós szintek*, vagy *tisztító-tartó-építő műveletek evolúciója*.¹⁴

Megállapította, hogy a biológiai antropológia az összehasonlító biológiával való szoros kapcsolata miatt lehetővé teszi nemcsak az emberi társadalmak kialakulásának és fejlődésének, hanem az emberré válás folyamatának, azon belül is a fajon belüli erőszak jellegének a vizsgálatát. Biológiai, antropológiai és magatartástudományi ismeretek ötvözésével pedig közvetve lehetővé teszi a háború eredetének jobb megértését is.¹⁵ Biológiai megközelítésben a háborút fajon belüli erőszakként értelmezte, amire bőven van példa az állatvilágban. Biológiai összevetésben az ember (*Homo sapiens*) az emberfélék (*Hominidae*) családjába tartozik. Az emberszabású majmok közül az ember legközelebbi rokona a csimpánz.¹⁶

10 Fekete Csanád: Információ és hadviselés, háború a kognitív hadszíntéren. I., Szakmai Szemle, 2016/3, pp. 25–30.

11 Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. Honvédségi Szemle, 2013/3, pp. 28–31; Ujházy László: Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája. Hadtudomány, 2014/1–2, p. 71; Horváth Attila: Az ellátási lánc, mint kritikus infrastruktúra (létfenntartású rendszerelem). In: Csengeri János – Krajnc Zoltán (szerk.): Humán védelem – békeműveleti veszélyhelyzet kezelési eljárások fejlesztése, Tanulmánygyűjtemény I., e-book, Nemzeti Köszolgálati Egyetem HHK, 2016, pp. 550–614.

12 Combee, Jerry – Plax, Martin: Rousseau's Noble Savage and European Self-Consciousness. Modern Age, Spring 1973, pp. 173–182; Gyrus: War & the Noble Savage Being A Critical Inquiry into Recent Accounts of Violence amongst Uncivilized Peoples. Dreamflesh Press, 2010, pp. 1–7; Jobbágy Zoltán: A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere. Hadtudomány, 2015/3–4, pp. 67–78.

13 Clausewitz, Károly: A háborúról. Göttinger kiadó, Veszprém, 1999 (a könyv az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje), pp. 13–76; 525–527; Otterbein, Keith F.: The Anthropology of War. Waveland Press, 2009, pp. 65–82.

14 AJP-01(D) Allied Joint Doctrine, December 2010, pp. 2–9, 2–14; AJP-3.2 Allied Joint Doctrine for Land Operations, October 2009, pp. 1–5, 6–11; AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN), February 2011, pp. 4–10, 5–17, 5–18, A-6.

15 Little, Michael A. – Sussman, Robert W.: History of Biological Anthropology. In: Larsen, Clark S.: A Companion to Biological Anthropology. Wiley-Blackwell, 2010, pp. 13–38.

16 Wrangham, Richard – Peterson, Dale: Demonic Males, Apes and the Origins of Human Violence. Mariner Books, 1996, pp. 35–40.

Fajon belüli erőszak a csimpánzok mindennapjaiban is megjelenik a különböző csoportok között. Résztét képezi a számbeli fölényre, vagy helyzeti előnyre való törekvés, a komoly megsebesülés veszélye, valamint az esetenkénti halál lehetősége is.¹⁷ Feltárta, hogy napjaink alacsony intenzitású, irreguláris és aszimmetrikus fegyveres konfliktusaival számos hasonló vonást felvonultató és a csimpánzok csoportjai közötti erőszakkal is rokon jegyeket mutató primitív háborúk komoly következménnyel járnak mind az egyén, mind a közösség életét illetően.¹⁸

Megítélése szerint a csimpánzok fajon belüli, csoportok közötti erőszakának vizsgálata lehetővé teszi, hogy a hadtudomány a háborúra és benne a hadviselésre ne csak néhány száz évet felölelő politikai jelenséggént (Clausewitz), ne néhány ezer évet felölelő kulturális jelenséggént (Keegan), ne néhány tízezer évet felölelő antropológiai jelenséggént (Ferguson/Otterbein), hanem százezer évet, esetleg évmilliókat felölelő biológiai jelenséggént tekintsen. Véleménye szerint a biológiai antropológia által lehetővé tett, kicsit homályos kép hasznosítható ismereteket ad a fajon belüli és a csoportok közötti erőszak, valamint a háború és a hadviselés tudományos összekapcsolására.¹⁹

Kutatási tevékenysége során egyértelművé tette, hogy az alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris műveletek sikerét nemcsak az alkalmazott fegyverek és harcászati módszerek befolyásolják. Jelentős szerepet játszik bennük az is, hogy a műveleteket megtervező és végrehajtó katonák miként alkalmazzák az antropológia nyújtotta társadalmi és kulturális ismereteket, elveket és módszereket.²⁰

Az ezredforduló óta bizonyosságot nyert, hogy nincs katonai siker a helyi lakosság társadalmi, politikai, kulturális és nyelvi jellegzetességeinek megértése és figyelembe vétele nélkül. Ezt felismerve hozta létre az USA szárazföldi hadereje a specifikus társadalmi és kulturális tudással rendelkező *humán terep csoportokat* (Human Terrain Teams – HTTs).²¹

A humán terep csoportok hasznossága három egymásra épülő szinten volt érezhető, úgymint a *kulturális tudatosság* (cultural awareness), a *kulturális megértés* (cultural understanding), valamint a *kulturális hírszerzés* (cultural intelligence). A kulturális tudatosság tartalmazta a nyelvre és a vallásra vonatkozó alapvető ismereteket, valamint a helyi normák és szokások megértését. Ezen ismeretek a legalacsonyabb vezetési szintekig mind hasznosnak bizonyultak. A kulturális megértés a lakosság csoportjainak viselkedésére vonatkozó részletes és tematikus válaszok ismeretét jelentette, amelyekre leginkább dandárszinten volt szükség. A kulturális

17 Goodall, Jane: In the Shadow of Man. Houghton Mifflin, 1988, pp. 8–10.

18 Marsai, Viktor: Szudán – választások után, kettéválás előtt. Nemzet és Biztonság, 2012/2, pp. 25–31.

19 Keegan, John: A History of Warfare. Pimlico, 1994; Ferguson, Brian R. – Whitehead, Neil L. (eds.): War in the Tribal Zone: Expanding States and Indigenous Warfare. School for Advanced Research Press, 2002; Ferguson, Brian R.: Warfare, Culture, and Environment. Academic Press, 1984; Wrangham, Richard – Peterson, Dale: Demonic Males, Apes and the Origins of Human Violence, Mariner Books, 1996, pp. 43–46.

20 Kolossa Sándor: Katonai antropológia? Beszámoló A kulturális antropológia lehetőségei a nemzetközi műveletek támogatásában című tudományos konferenciáról. Hadtudomány, 2013/1–2, pp. 140–147.

21 Lamb, Christopher J. – Orton, James D. – Davies, Michael C. – Pikulsky Theodore T.: The Way Ahead for Human Terrain Teams. Joint Force Quarterly, 2013/3, pp. 21–22.

hírszerzés az előző két szintre vonatkozó tudásra és ismeretekre épült és bizonyos értelemben lehetővé tette a helyi lakosság viselkedésének előrejelzését és a parancsnoki döntéshozatalba való beépítését.

A humán terep csoportok munkájának eredményeként lehetővé vált a *situációs tudat* (situational awareness) feladatokon átívelő aktualizálása, valamint gyorsabb felépítése. A humán terep csoportok munkájának eredményeként a parancsnokok jobban meg tudták érteni meghozott döntéseik következményeit, a döntéshozatal alapját képező cselekvési változatokat pedig alaposabban össze tudták hasonlítani. További hozadéka volt a csoportoknak, hogy csökkentették a lakossággal való súrlódást és az ezzel járó katonai veszteségeket, hozzájárultak a politikai megbékélés folyamatához, javították az információk műveletek hatékonyságát, valamint sikeresen tudtak közreműködni a járulékos károk következményeinek kezelésében.²²

A humán terep csoportok létrehozása – szerinte – összhangban volt azzal a felismeréssel, hogy korunk összetett válságai hasonlóan összetett megoldásokat igényelnek.²³ Az antropológia egyértelműsíti, hogy a háborúk mindig egy adott közösségekben, társadalmi folyamatokként zajlanak, amelyre mind az egyének, mind a különböző kis- és nagyközösségek befolyással bírnak. Bebizonyította, hogy a felkelők ellen végrehajtott alacsony intenzitású, aszimmetrikus és irreguláris műveletek sikeres megvívása a XXI. század elején nem képzelhető el a helyi lakosság reakcióinak ki- és megismerését lehetővé tevő és több forrásból merítő társadalomtudományi ismeretek nélkül.²⁴

Az aszimmetria tartalmi elemeinek vizsgálata során feltárta, hogy azok egyrészt fakadnak az ilyen háborúk természetéből, másrészt a szembenálló erők között a felszerelés, a fegyverzet, valamint a személyi állomány mennyiségi és minőségi mutatói között meglévő különbségekből. A háború elején felkelésellenes erők fölénye a *megfogható* (tangible) dolgok terén általában nagy. A felkelő erők azonban a *megfoghatatlan* (intangible) dolgok, az ideológiák és az eszmék terén élveznek előnyt. A felkelő erők célja, hogy a megfoghatatlan dolgokból kiindulva tudjanak a megfogható dolgokhoz jutni, míg a felkelésellenes erők ezt a folyamatot akarják megakadályozni.

A felkelő erők, kezdeményező félként nem tudnak hagyományos értelemben cselekedni, ezért kénytelenek a konfliktust nem hagyományos módon indítani. Erre a legjobb eszköz a lakosság, aki a központi hatalomtól elidegeníthető, fizikailag ellenőrizhető és a felkelő erők számára aktív támogatást nyújthat. A lakosság központi szerepe azt eredményezi, hogy az ilyen háború lényegében politikai jellegűt ölt.

Nem elég csak célokat és feladatokat a felkelésellenes erők számára meghatározni, hanem annak folyamatosan együtt kell működnie a lakossággal. Megállapította, hogy ilyen háborúk során a politikai és a katonai tevékenység összefonódik,

22 Ibid, p. 26; Rosen, Lawrence: Anthropological Assumptions and the Afghan War, *Anthropological Quarterly*, 2011/2, pp. 535–558.

23 Dr. Porkoláb Imre dandártábornok előadása a 2016-os Aszimmetrikus hadviselés, a múlt, a jelen és a jövő konfliktusa konferencián. Lásd: Porkoláb Imre: The context of asymmetry: an integrated strategy for shaping the future and leading on the edge of chaos (kézirat, megjelenés alatt).

24 Dr. Boldizsár Gábor: A kultúraantropológia és a jövő tisztképzése. *Hadtudományi Szemle*, 2013/1, pp. 101–106; Nemzeti Katonai Stratégia, Honvédelmi Minisztérium, 2012, p. 16.

nehezen válik különválaszthatóvá. Kiemelte, hogy az elérendő katonai célokat mindig a politikai következmények mentén kell meghatározni, esetenként politikai céloknak alárendelni.²⁵

A felkelő erők és a felkelésellenes erők között zajló háború nem hadüzenettel kezdődik és megy át szinte azonnal békéből háborúba. Az átmenet elhúzódó és annak sebességét a kezdeményező fél diktálja, ezért abban a kezdeményező fél tevékenysége meghatározó.²⁶ A felkelő erők célja a fennálló rend megdöntése, míg a felkelésellenes erők célja annak megakadályozása.

Tekintettel arra, hogy a rend megdöntése sokkal egyszerűbb és olcsóbb a rend fenntartásánál, a forradalmi háború a kezdeményező félnek kevésbé költséges. Az alacsonyabb költségek miatt a háború elhúzódó jellegének fenntartásában ezért a kezdeményező fél jobban érdekelt.

Amíg a felkelő erők egyfajta *folyékony* (fluid) halmazállapotban vannak, addig a felkelésellenes erőket inkább a *merevség* (rigid) jellemzi. Ennek megfelelően a folyékony és a merevség egymástól eltérő kettőssége határozza meg a műveletek jellegét. A feladatok viszonylag egyszerűek a felkelő erőknek, míg a felkelésellenes erőknek összetettek. A felkelő erők ezért laza, egyszerű szervezetekbe szerveződhetnek, és bátran teret engedhetnek a kezdeményezésnek. A felkelésellenes erők ezt nem tehetik meg. Amennyiben a felkelő erők az ügyükhöz találnak egy okot, ahhoz egy megfelelő ideológiát rendelnek és azt ügyes propagandával terjesztik, komoly ellenfélle válhatnak.²⁷

*

Porkoláb Imre, kutatócsoport tag kutatási tevékenysége során a szervezetfejlesztés, a hadviselés változása és a vezetélméletek fejlődése területén jelentett meg tudományos publikációkat.

A hadelmélet és hadviselés terén bekövetkezett változásokat maximálisan figyelembe véve, illetve jövőbeni trendeket feltérképezve kiemelt figyelmet fordított az üzleti életben is alkalmazott módszerek feltérképezésére és katonai alkalmazhatóságukra. Kutatását arra a feltevésre alapozta, hogy a dinamikusan változó üzleti környezet, illetve a hadviselés terén tapasztalható kihívások nagyon hasonlítanak egymáshoz. A fegyveres erők, valamint a civil szektor közötti problémakörök vizsgálatán keresztül mutatta be a civil és katonai együttműködés erősítésének lehetőségeit. Vizsgálata kiterjedt a szervezetfejlesztésre, a vezetés-irányításra, valamint a szervezeti kultúra változására. Részletekbe menő kutatást folytatott az aszimmetrikus hadviselés térnyerésével és jelenkori megjelenési formáival kapcsolatban.

25 Ibid., pp. 4–5.

26 Ibid., p. 6; Lawrence, T. E.: *Seven Pillars of Wisdom*, Wordsworth Classics of World Literature, 1997, pp. 363.

27 Galula, David: *Counter-Insurgency Warfare. Theory and Practice*. Frederick A. Praeger, 1964, pp. 7–10; Schmitt, Carl: *The Theory of the Partisan, A Commentary / Remark on the Concept of the Political*. Duncker & Humblot, 1963; angol fordítás A. C. Goodson, Michigan State University, East Lansing, 2004, pp. 47, Internet, elérve: <http://obinfonet.ro/docs/tpnt/tpntrex/cschmitt-theory-of-the-partisan.pdf> (Letöltve: 2014. november 20.)

Kismonográfiájában azt a következtetést vonta le, hogy a hadviselés változásai egyre gyorsuló ütemben mennek végbe.²⁸ Az ezredforduló után egyértelművé vált, hogy a korábbiaknál lényegesen összetettebb hadviselési mód van születőben, amely a jelenlegi elképzelések átértékelését és új képességek kialakítását követeli meg. Szerinte időszerű az integrált stratégiai megoldások bevezetése, szükség szerint új koncepciók kialakítása és a megvalósításukhoz szükséges képességfejlesztések végrehajtása, amelyben kulcsszerep jut az alkalmazkodási képességnek. Az alkalmazkodás a vezetői gondolkodás és különösen az információs fölény kivívását biztosító kötelékek szervezeti kultúrája terén elengedhetetlen.

Megállapította, hogy bár a hadviselés elvei változatlanok, a környezeti tényezők folyamatosan változnak. Ennek a folyamatnak köszönhetően napjainkra egyre többen képesek hatékonyan fellépni az államhatalommal szemben. Az államhatalom nézőpontjából az ellene folytatott aszimmetrikus hadviselés több tekintetben is veszélyes lehet. Egyrészt az irreguláris szervezetek önállóan is képesek tartós, alacsony szintű folyamatos tevékenységre még akkor is, ha nem találnak lakossági támogatottságra. A kritikus infrastruktúra ellen intézett támadásokkal, a rendszer egyes elemeinek rongálásával egyensúlytalanságot teremtenek a társadalomban és komoly gazdasági károkat okoznak, amely megteremtheti a feltételeket egy irreguláris mozgalom térnyerésére. Másrészt az irreguláris szervezetek tudatosan is választhatják az indirekt megközelítési módszert. Az integrált irreguláris szervezetek idővel teret nyerhetnek az államhatalommal szemben, egyre inkább élvezve a lakosság támogatását, melynek eredményeként megerősödve, a gerillaharc klasszikus modelljét használva akár át is vehetik a hatalmat. Ezen felül az irreguláris szervezetek integrált formában, az irreguláris szervezetek és a reguláris haderő összekapcsolásával jelentősen hozzájárulhatnak a végső összecsapás számukra kedvező feltételeinek megteremtéséhez. Ebben az esetben ez az előkészítő munka egészen addig láthatatlan marad, amíg a harctevékenységek meg nem kezdődnek. Összességében valószínűsíthető, hogy az államhatalom csak akkor tud talpon maradni, ha időben észreveszi a lappangó veszélyeket.

Az ezredforduló utáni évtized egyértelművé tette klasszikus határvonalak elmosódását a hadviselésben. Az egyre inkább a szürke zónába áttolódó kihívások ugyan nem feltétlenül érik el a háborús küszöböt, de az információs és egyéb hadszíntereken az összecsapások szinte mindennaposakká válhatnak.²⁹ Megfigyelte azt is, hogy számtalan párhuzam vonható az irreguláris hadviselés és az üzleti életben tapasztalt szervezetfejlesztés során bekövetkező szervezeti kultúra változásai között.

28 Dr. Porkoláb Imre dandártábornok: Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja: tradicionális és irreguláris hadikultúrák összecsapásainak vizsgálata, kismonográfia, amely a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

29 Dr. Porkoláb Imre dandártábornok: NATO's future vision for fighting in the Grey Zone: a Persistent Federated Approach. In: Kiss Álmos Péter (ed.): Conflicts in the Grey Zone, a Challenge to Adapt. Proceedings of the Conference in Budapest, Hungary, 9–10 May 2017, Dialóg Campus, 2017, pp. 165–187.

Részletezte, hogy Stanley McChrystal, nyugalmazott amerikai tábornok nem csupán az amerikai haderő különleges műveleti alakulatát tette hatékonyvá, hanem nyugállományba vonulása után megosztja tapasztalatait az üzleti élet szereplőivel.³⁰ Az amerikai Különleges Műveleti Alkalmi Harci Kötelék szervezetfejlesztése, mint esettanulmány kiváló példa arra, hogyan lehet katonai ismereteket felhasználni közös öntudatot építeni, egy hálózati alapon működő ökoszisztémát létrehozni a bürokratikus felépítésű rendszerek mellett, valamint megosztott végrehajtást egy szervezeten belül támogatni annak érdekében, hogy a szervezeti hatékonyság megszorozódjon.

Történelmi kitekintésben felvázolta, hogy az ezredforduló után jelen lévő szimmetrikus/aszimmetrikus, reguláris/irreguláris elemek már az ókori görögök által is ismertek volt *bié* és *métis* szemléletmódokként. Az előbbi lényege az összeütközések keresése és a győzelem volt, míg az utóbbi inkább elkerülte a közvetlen konfliktust és megtévesztéssel próbált sikereket elérni. Megállapította, hogy az ezredforduló óta ez a két szemléletmód már nem különül el, hanem hibrid típusú hadviselést eredményezve komoly kihívások elé állítja a hagyományos szemléletmódot képviselő, bürokratikus elveken szerveződő haderőket és nagyvállalatokat.³¹

Kutatásai során megállapította, hogy a szervezetfejlesztés és a változó környezet hatással van a vezetélméletekre és a haderőben alkalmazott vezetési módszerekre is. Éppen ezért H. R. McMasternek, az amerikai elnök nemzetbiztonsági tanácsadójának karrierjét vizsgálva arra vállalkozott, hogy bemutassa az aszimmetrikus konfliktusok tapasztalatain alapuló vezetői magatartást. Megállapította, hogy a jövőben olyan vezetőkre van szükség, akik képesek átfogóan értelmezni egy válsághelyzetet, stratégiai szinten tudnak gondolkodni, értelmezni tudják a szociológiai különbözőségekből adódó vezetési helyzeteket, képesek bevonni a saját szervezetükön kívüli akár a saját gondolkodásmódjuktól jelentősen eltérő nézőpontot képviselő személyeket, csoportokat, vagy szervezeteket a megoldás keresésébe, valamint összetett helyzetekben, időnyomás alatt is képesek újszerű megoldásokkal előállni.³²

Kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy a jelenlegi dinamikus változó környezetben a korábban alkalmazott vezetési módszerek nem, vagy csak korlátozottan alkalmazhatóak, ezért szükség van új vezetési módszerek feltérképezésére és alkalmazására a haderőben.³³ Feltérképezte és kategorizálta az elmúlt évszázadok vezetéstechnikai módszereit és arra a következtetésre jutott, hogy napjainkban olyan stratégiai választás előtt áll a legtöbb haderő, amelynek során a legértékesebb erőforrást, a személyi állományt kell optimalizálnia. Ellenállóbbá kell tennie a

30 Dr. Porkoláb Imre dandártábornok: Szervezetfejlesztés komplex műveleti környezetben. Honvédségi Szemle, 2017/2, pp. 145–154.

31 Dr. Porkoláb Imre dandártábornok: The Context of Asymmetry: An Integrated Strategy for Shaping the Future and Leading on the Edge of Chaos. In: Kiss Álmos Péter (ed.): Asymmetric Warfare, Conflict of the Past, the Present and the Future. Proceedings of the Conference in Budapest, Hungary, 9–10 November 2016, Dialóg Campus, 2017, pp. 23–42.

32 Dr. Porkoláb Imre dandártábornok: Tal Afar: Aszimmetrikus konfliktusok tapasztalatai a nemzetbiztonsági tanácsadó szemszögéből. Honvédségi Szemle, 2017/4, pp. 3–15.

33 Dr. Porkoláb Imre dandártábornok: Leadership Challenges in the 21st Century: The Future of Integrated Leadership Approaches. Defence Review, 2017/1, pp. 58–78.

változásokkal szemben és alkalmazkodásra képes, összetartó csoportokban alkalmazva egy átfogó stratégia részeként, újszerű változás menedzsment rendszer keretében kell a haderő szervezeti kultúráját átalakítani.³⁴ Egy ilyen koncepció megtervezése és kivitelezése rendkívül összetett folyamat és az emberi teljesítőképesség növelésén túl a csoportkohézió magasabb szintjeinek megteremtésére és fenntartására, valamint egy szervezeti kultúraváltozásra kell összpontosulnia. Éppen ezért három területtel kapcsolatban fogalmazott meg javaslatokat, amelyek az egyén, az alegység és a szervezet szintjeit külön-külön, de egymást erősítve fejleszthetik.³⁵

Ezek lehetővé teszik, hogy az említett szinteken hatékonyabb információfeldolgozásra és tanulásra kerüljön sor, amelyek összességében pozitív változást eredményeznek és egy alkalmazkodásra képesebb, hatékonyabb haderő kialakításához vezetnek. A javaslat keretében három területre fókuszált, amelyeket öt programban (átfogó fitness, oktatás, kiképzés, vezető kiválasztás és fejlesztés, illetve kutatás és kísérletek) bontott ki.

Az első terület a *kognitív dominancia*. Itt cél egy olyan intellektuális fölény kialakítása, amely lehetővé teszi a katonák teljesítőképességének növelését. Ez szemléletváltást eredményezve a proaktív hozzáállást helyezi előtérbe és felkészíti a katonákat arra, hogy a képesek legyenek a jövőbeni dinamikus változó környezetben helytállni és fejlődni.³⁶

A második terület az *alkalmazkodó kiképzés*, amely során a katonák nem önállóan, hanem egy alegység részeként hajtanak végre feladatokat. A megváltozott környezetből adódóan egyre inkább követelményként fogalmazódik meg, hogy a vezető képes legyen a harc feladat stratégiai jelentőségét értelmezni és azt úgy végrehajtani, hogy az egész világ nyomon követheti az eredményt. Emellett képesnek kell lennie egy rendkívül komplex környezetben érvényesülni és felfogni a technológiai változásokból eredő műveleti szükségességeket is. Ebben a környezetben a csoportkohézió alapja a kölcsönös bizalom, amelyben a vezetés szerepe megváltozik. Összetett környezeti viszonyok esetén különböző egyének szakértelmén függhet a megoldás kulcsa, illetve a legtöbb esetben nagyon rövid idő alatt kell döntést hozni és cselekedni.

A harmadik terület a *szervezeti transzformáció*. Ennek részeként szerinte egy olyan rendszert kell megalkotni, amely felkészíti a haderőt arra, hogy a környezeti változásokat rendkívül gyorsan feldolgozza és ezeket integrálva egy rugalmas oktatási rendszeren keresztül az egész szervezet képessé váljon innovatív és gyors döntéshozatalra, illetve a vezetői szándék decentralizált végrehajtására. Olyan szervezeti kultúra kialakítására kell törekedni, amely előtérbe helyezi az egész életen át történő önfejlesztést, az innovatív megoldások keresését és a váratlan, kiszámíthatatlan helyzetekben történő összefogást. A szervezeti transzformáció célja ezért az, hogy

34 Dr. Porkoláb Imre dandártábornok: Vezetés komplex műveleti viszonyok között: vezetési kihívások a 21. Században, kimonográfia, amely a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Ludovika Kutatócsoport keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

35 A javaslatok megfogalmazásához a NATO és Egyesült Államokban az elmúlt években folytatott kutatásokat vette alapul és azok feldolgozásával, illetve elemzésével vont le következtetéseket.

36 Dweck, C.S.: Szemléletváltás: A siker új pszichológiája, HVG könyvek, 2015

a szervezet legalább olyan gyorsan, vagy még gyorsabban változzon, mint a környezet és az ebből adódó kihívások.

A fenti területeket figyelembe véve olyan programok beindítására tett javaslatot, amelyek támogatják ezeket a képességeket. Egy *átfogó fitnessz* elképzelés megvalósításával a katonák ellenálló képessége javítható és egy újfajta szemlélet alakítható ki az emberekben. Az *oktatási rendszer átgondolásával* és korszerűsítésével lehetővé válik, hogy a katonák kötetlenül, saját időbeosztásuknak megfelelően és helytől függetlenül fejleszthessék önmagukat. A *kiképzési rendszer reformjával* lehetővé válik az együttműködési képesség magasabb szintjeinek elérése és az alegységek képessé tehetőek arra, hogy korlátozó körülmények között is folytassák a harctevékenységet. A *vezető kiválasztás és tehetség gondozás területén* lehetőség nyílik egyénre szabott megoldások és fejlesztési programok beindítására. A kutatás és a kísérletek pedig támogatják mind a *szellemi kompatibilitás* naprakészen tartását, mind pedig az ötletek gyakorlatban történő tesztelését.

A fent említett koncepció és programok nem a távoli jövő termékei, hanem napjaink változó környezetének szükségszerűségei. Porkoláb Imre kutatásai egyértelművé tették, hogy vagy alkalmazkodik valaki a környezetéhez, vagy elpusztul. Annak érdekében, hogy a Magyar Honvédség képes legyen a jövőben is sikeresen felvenni a harcot egy rendkívül jó alkalmazkodóképességgel rendelkező ellenféllel szemben, szem előtt kell tartani, hogy a hadviselés alapvetően az emberi akaratok összecsapásáról szól. Éppen ezért kell azokat a képességeket fejleszteni, amelyek alkalmassá teszik a katonákat a változások elfogadására, a váratlan dolgok kezelésére, a rendkívül gyors döntéshozatalra, az összetett viszonyok megértésére, valamint a vezető szándékával egyező gyors, szinte azonnali cselekvésre ilyen viszonyok között is.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A Kormány 2014–2020 közötti Közigazgatási- és Közszolgáltatás-fejlesztési Stratégiája, Miniszterelnöki Hivatal, 2014.
- AAP-6. NATO szakkifejezések és meghatározások szógyűjteménye. Magyar Honvédség, 2012.
- AJP-01(D) Allied Joint Doctrine. December 2010.
- AJP-3.2 Allied Joint Doctrine for Land Operations. October 2009.
- AJP-3.4.4 Allied Joint Doctrine for Counterinsurgency (COIN). February 2011.
- Appendix I: U.S. Army War College Guidelines for Strategy Formulation. In: Bartholomees, J. Boone Jr. (ed.): U.S. Army War College Guide to National Security Policy and Strategy. July 2004, Internet, elérve: <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/army-usawc/strategy2004/app1.pdf> (Letöltve: 2017. január 6.)
- Bakos Csaba Attila: Hagyományostól eltérő vezetésszemlélet. Társadalom és Honvédelem, 2015/3, pp. 41–52.
- Bartlett, Henry C. – Holman, Paul G. – Somes, Timothy E.: A stratégia és a haderőtervezés művészete. in: Dr. Matus János (ed.): Biztonságpolitikai szöveggyűjtemény I. kötet, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1999, pp. 157–184.
- Blank, Stephen J. (ed.): Russian Military Politics and Russia's 2010 Defense Doctrine. U. S. Army War College, Strategic Studies Institute, 2011.
- Budik Tibor: Doktrína Armády České republiky a proces jejího zpracování, Universita Obrany, Centrum Bezpečnostních a Vojenskostrategických Studií, Brno, 2017.

- C2 Agility Task Group SAS-085 Final report. Internet, elérve: http://dodccrp.org/sas-085/sas-085_report_final.pdf (Letöltve: 2017. november 28.)
- Clausewitz, Károly: A háborúról. Göttinger kiadó, Veszprém, 1999 (a könyv az 1917-es második magyar nyelvű kiadás reprintje).
- Combee, Jerry – Plax, Martin: Rousseau's Noble Savage and European Self-Consciousness. *Modern Age*, Spring 1973, pp. 173–182.
- Csikány Tamás: A Szabadságharc Hadművészete 1848–1849. Zrínyi Kiadó, 2015.
- Csillagok között, interjú Dr. Benkő Tibor vezérezredessel. *Forum Publicum*, 2014/8, p. 16.
- Daase, Christopher / Davis, James: Clausewitz on Small War. Oxford University Press, 2015.
- Developing Joint Doctrine Handbook. (4th Ed.) The DCDC, MoD, Shrivenham, Swindon, Wiltshire, 2013.
- Dr. Boldizsár Gábor: A kultúraantropológia és a jövő tisztképzése. *Hadtudományi Szemle*, 2013/6. pp. 101–106.
- Dr. Porkoláb Imre dandártábornok: Vezetés komplex műveleti viszonyok között: vezetési kihívások a 21. században. (kismonográfia) megjelenés alatt.
- Dr. Porkoláb Imre: Az aszimmetrikus hadviselés adaptációja: tradicionális és irreguláris hadikultúrák összecsapásainak vizsgálata. (kismonográfia) megjelenés alatt.
- Dr. Porkoláb Imre: Leadership Challenges in the 21st Century: The Future of Integrated Leadership Approaches, *Defence Review*, 2017/1, pp. 58–78.
- Dr. Porkoláb Imre: NATO's future vision for fighting in the Grey Zone: a Persistent Federated Approach. in: Kiss Almos Péter (ed.): *Asymmetric Warfare, Conflict of the Past, the Present and the Future, Proceedings of the Conference in Budapest, Hungary, 9–10 November 2016*, Dialóg Campus, 2017, pp. 23–42.
- Dr. Porkoláb Imre: Szervezetfejlesztés komplex műveleti környezetben, *Honvédségi Szemle*, 2017/2, pp. 145–154.
- Dr. Porkoláb Imre: Tal Afar: Aszimmetrikus konfliktusok tapasztalatai a nemzetbiztonsági tanácsadó szemszögéből. *Honvédségi Szemle*, 2017/4, pp. 3–15.
- Dr. Porkoláb Imre: The Context of Asymmetry. (Aszimmetrikus Hadviselés konferenciakötet) Tervezett megjelenés 2018 tavasza.
- Dr. Resperger István alezredes: A stratégiai tervezés alapjai. (kézirat), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Nemzetközi és Biztonsági Tanulmányok Tanszék, 2004.
- Dweck, C. S.: Szemléletváltás: A siker új pszichológiája. HVG könyvek, 2015.
- Eberhart, Paul B.: Grand Strategy of the United States: A Study of the Process, Master's Thesis. Joint Forces Staff College, Joint Advanced Warfighting School, 2009.
- Farkas Sándor: A kifárasztó gerilla hadviselési forma szakaszai. *Honvédségi Szemle*, 2017/6, pp. 13–24.
- Farkas Sándor: Az ISIL hadviselése Mao Ce-tung tanainak tükrében: A kifárasztó gerilla hadviselési forma. *Honvédségi Szemle*, 2017/2, pp. 38–46.
- Fekete Csanád: Információ és hadviselés, háború a kognitív hadszíntéren. I., *Szakmai Szemle*, 2016/3, pp. 24–41.
- Ferguson, Brian R. – Whitehead, Neil L. (eds.): War in the Tribal Zone: Expanding States and Indigenous Warfare. School for Advanced Research Press, 2002
- Ferguson, Brian R.: Warfare, Culture, and Environment. Academic Press, 1984.
- Galula, David: Counter-Insurgency Warfare. Theory and Practice. Frederick A. Praeger, 1964.
- Goodall, Jane: In the Shadow of Man. Houghton Mifflin, 1988.
- Gowen, Timothy E.: A proposal to rethink the way we develop National Military Strategy: More science. Less Art. US. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 2005.
- Gyrus: War & the Noble Savage Being A Critical Inquiry into Recent Accounts of Violence amongst Uncivilized Peoples. Dreamflesh Press, 2010.
- Hacking for Defence. Workshop & Seminar, MD5 / BMNT, 2017.
- Horváth Attila: Az ellátási lánc, mint kritikus infrastruktúra (létfenntartású rendszerelem). In: Csengeri János / Krajnc Zoltán (szerk.): Humán védelem – békeműveleti veszélyhelyzet kezelési eljárások fejlesztése, Tanulmánygyűjtemény I., e-book, Nemzeti Közzolgálati Egyetem HHK, 2016. pp. 550–614.

- <http://archive.is/20121210065214/http://www.world-gazetteer.com/wg.php?x=1204334900&men=gcis&lng=en&des=wg&geo=-105&srt=npan&col=adhoq&msz=1500&pt=c&va=&srt=npan> (Letöltve: 2016. április 12.)
- Interjú Benkő Tiborral. HVG 2013. március 26.
Internet, elérve: http://hvg.hu/itthon/20130321_honvedseg_vezerkari_fonok_Benko
(Letöltve: 2016. január 24.)
- Jobbágy Zoltán: A felkelők elleni műveletekről. Egy elfeledett klasszikus: Bernardo Vargas de Machuca. Honvédségi Szemle, 2013/2. pp. 15–18.
- Jobbágy Zoltán: A háború antropológiája: primitív hadviselés, gerilla hadviselés és a szövetséges összhaderőnemi műveletek sikere. Hadtudomány, 2015/3–4. szám, pp. 67–78.
- Jobbágy Zoltán: Clausewitz és a felkelők: a háború csodálatos háromsága és a felfegyverzett nép ereje. Honvédségi Szemle, 2013/3, pp. 28–31.
- Jobbágy Zoltán: On the Shifting Balance of Command and Control: A Tale of the Genes and Xenophon. Science and Military, 2011/1, pp. 28–34.
- Joint Concept Note 2/17, Future of Command and Control. Internet, elérve: <https://www.gov.uk/government/publications/future-of-command-and-control-jcn-217>
(Letöltve: 2017. november 2.)
- Keegan, John: A History of Warfare. Pimlico, 1994.
- Kolossa Sándor: Katonai antropológia? Beszámoló A kulturális antropológia lehetőségei a nemzetközi műveletek támogatásában című tudományos konferenciáról, Hadtudomány, 2013/1–2, pp. 140–147.
- Koós Gábor – Szternák György: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján. (1.), Honvédségi Szemle, 2014/2. szám, pp. 8–21.
- Koós Gábor – Szternák György: A katonai műveletek elmélete és gyakorlata a feldolgozott tapasztalatok alapján. (2.), Honvédségi Szemle, 2014/3. pp. 14–27.
- Kurtz, Cynthia F. – Snowden, David J. (2003): The new dynamics of strategy: Sense-making in a complex and complicated world. IBM Systems Journal, 2003/3, pp. 462–483.
- Lamb, Christopher J. – Orton, James D. – Davies, Michael C. – Pikulsky Theodore T.: The Way Ahead for Human Terrain Teams. Joint Force Quarterly, 2013/3, pp. 21–29.
- Lawrence, T. E.: Seven Pillars of Wisdom. Wordsworth Classics of World Literature, 1997.
- Liotta, P.H. – Lloyd, Richmond M.: From here to there. The Strategy and Force Planning Framework. Naval War College, 686 Cushing Road, Newport, RI, 02841-1207,
Internet, elérve: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a520379.pdf> (Letölve 2017. január 13.)
- Little, Michael A. – Sussman, Robert W.: History of Biological Anthropology. in: Larsen, Clark S.: A Companion to Biological Anthropology, Wiley-Blackwell, 2010, pp. 13–38.
- Lykke, Arthur F. Jr.: A Methodology for Developing a Military Strategy. in: Colonel Arthur F. Lykke (ed.): Military Strategy Theory and Application, U.S. Army War College, Carlisle Barracks, Pennsylvania, 1993.
- Magyarország Alaptörvénye. Országgyűlés Hivatala, 2011.
- Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. Honvédelmi Minisztérium, 2012.
- Marsai, Viktor: Szudán – választások után, kettéválás előtt. Nemzet és Biztonság, 2011/2, pp. 25–31.
- McChrystal, Stanley – Collins, Tatum – Silverman, David – Fussell, Chris: Csapatok csapata. HVG Kiadó, 2016.
- Mező András: A csapatok tevékenységének osztályozásáról. Honvédségi Szemle, 2013/4, pp. 10–14.
- Mező András: Felkelés elleni hadviselés a doktrínákban. Hadtudomány, 2015/e-szám, pp. 79–100.
- Nemzeti Katonai Stratégia. Honvédelmi Minisztérium, 2012.
- Nemzeti Közszolgálati Egyetem Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Stratégia 2016–2020. Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2016.
- Nemzeti Kutatás-fejlesztési és Innovációs Stratégia 2013–2020. Nemzetgazdasági Minisztérium, 2013.
- Otterbein, Keith F.: The Anthropology of War. Waveland Press, 2009.
- Pohl Árpád: Az új tisztképzés – a logisztikus megoldás. Hadtudományi Szemle, 2014/4, pp. 356–367.
- Pohl Árpád: Some specific features in the logistic system of ISAF Regional Command North. Economics and Management, 2013/2, pp. 112–118.

- Resperger István – Kiss Álmos Péter – Somkuti Bálint: Aszimmetrikus hadviselés a modern korban – Kis háborúk nagy hatásai. Zrínyi kiadó, 2014.
- Révai Nagy Lexikona. IX. kötet, Révai Testvérek Irodalmi Részvénytársaság, Budapest, 1913.
- Rosen, Lawrence: Anthropological Assumptions and the Afghan War. *Anthropological Quarterly*, 2011/2, pp. 535–558.
- Schmitt, Carl: The Theory of the Partisan, A Commentary / Remark on the Concept of the Political. Duncker & Humblot, 1963; angol fordítás A. C. Goodson, Michigan State University, East Lansing, 2004, p. 47, Internet, elérve: <http://obinfonet.ro/docs/tpnt/tpntrex/cschmitt-theory-of-the-partisan.pdf> (Letöltve: 2014. november 20.)
- Szabó László – Dr. Jobbágy Zoltán: Törzsmunka az ISAF Északi Régió Parancsnokságon. *Sereg Szemle*, 2012/4, pp. 31–37.
- Szendy István: Hadtudományról magyar szemmel. *Magyar Tudomány*, 2012/1, pp. 1361–1367.
- Sztankai Krisztián: A kulturális antropológia a terror elleni háborúban. *Hadtudományi Szemle*, 2013/1, pp. 187–192.
- Sztankai Krisztián: A társadalomtudományok megjelenése a hírszerzésben. *Felderítő Szemle*, 2014/3, pp. 64–72.
- Sztankai Krisztián: Cultural Intelligence (IC/CULTINT): avagy a kulturális antropológia helye és szerepe a hírszerzésben. *Hadtudományi Szemle*, 2013/3, pp. 131–137.
- Sztankai Krisztián: Green-on-blue: a belső támadások veszélyei és hosszú távú hatásai a műveletekre. *Honvédségi Szemle*, 2017/6, pp. 74–80
- Treverton, G. F.: *Intelligence for an Age of Terror*. Cambridge University Press, 2009.
- Trinquier, Roger: *Modern Warfare. A French View of Counterinsurgency*. Praeger Security International, 2006.
- Ujházy László: Allied Joint Force Command Headquarters Brunssum's Deployed Joint Forces Headquarters Training. *Academic and Applied Research in Military Science*, 2008/7, pp. 445–451.
- Ujházy László: Az EUFOR ALTHEA-művelet parancsnoki struktúrája. *Hadtudomány*, 2014/1–2. szám, pp. 65–72.
- Wrangham, Richard – Peterson, Dale: *Demonic Males, Apes and the Origins of Human Violence*. Mariner Books, 1996, pp. 35–40.
- Yarger, Harry R.: *Strategy and the National Security Professional: Strategic Thinking and Strategy Formulation in the 21st Century*. Praeger Security International, 2008.